

HANDEL (90) *sb m*

handel (89), **andel** (1); handel : andel *RejKup* (4 : 1).

a jasne (w tym 5 r. błędne znakowanie); e jasne.

sg *N* handel (19). ◇ *G* handlu (10). ◇ *A* handel (14). ◇ *I* handl(e)m (12). ◇ *L* handlu (7). ◇ *pl* *N* handle (8). ◇ *G* handl(o)w (8). ◇ *A* handle (7). ◇ *I* handlami (1). ◇ *L* handlách (3) *SarnStat* (2), *KlonWor*, handloch (1) *RejPos*; -ách (1) *SarnStat*, -ach (1) *KlonWor*, -(a)ch (1).

Sł stp brak, Cn notuje, Linde XVII – XVIII w.

1. *Zorganizowana wymiana dóbr materialnych, obrót towarów polegający na kupnie – sprzedaży; mercatura Calag, Mącz, Cn; commercium, mercatio, natinatio, negotiatio, nundinatio bonorum a. hominum, rerum venditio Cn (71) : RejKup d3v, e6, e8; GliczKsiąż M6 marg; Czwartha rádá Seymowa ieft około hándlow/ iákobyśmy te rzeczy ktorých názbyt mamy odbyć mogli/ á tych ktorých niemamy łatwie doštáli OrzRozm S4v, V2; Res frumentaria. Hándel nieyáki co ku żywności á zwłázcza chlebu należy. Mącz 137d, 171c; wiérzćielź temu/ że tákiégo oká [żeby poznać co Król, co królestwo polskie, co egzekucja]/ áni v kart pod wiécha/ áni v pługu ná roléy/ áni ná Cie v hándlu nie nábědziefz: muśifz go w Rzymie/ w Athenach/ [...] y indźie po świećie [...] fźukác OrzQuin F; RejZwierc 58v; BudBib 3.Reg 10/29; nie gáni [Chryzostom] hándlu [negotiationem] tych/ ktorzi kupuią tákowe rzeczy/ ktore zásię vczyniwfzy ie pracą fwą y dowćipem lepźie/ przedawáią ModrzBaz 34v; Calag 263a; A Iż téż Połtowie fkarźá fie/ że przez Zydy wźyftki hándle y żywności Miełczánóm á poddánym náłzym fą odieté SarnStat 266, 277, 394, 552, 1241; GrabPospR Nv; PowodPr 82; KlonFlis E; KlonWor 78.*

handel czego (1): Drugie rzemieřłá ábo zabáwy fą Liberales, aut liberalibus quam proximae: bo kondycyey Szłácheckiey nie deroguią. Iáko ieft żołnierřtwo/ oráctwo ábo gořpodárřtwo/ myřliřtwo/ wełny fwych owiec hándel y domowe fukná y płotná robienie *KlonFlis* A2v.

Zwroty: »handlem się bawić« (1): [O chłopach na Śląsku] Hándlem fye żadnym nie báwią. Strum P3v.

»handle odprawować« (1): A miáftu záś Kámiencowi [...] / iáko innym wźyftkim kupcóm koronnym/ ták y onym nie ma bydź broniono/ ieździć/ tárgowác/ y wźelákié hándle odpráwowác *SarnStat* 437.

»handel prowadzić« (1): Quaestum facere, Hándel nieyáki prowadźić dla zisku przekupniem być. *Mącz* 336c.

»na handlu utycć« (1): Iednák choć ftráci [kupiec]/ choć fźkutę rozbije/ Choć ná tym hándlu nie káždy vtyie/ Przedfię mu nie mow w fpráwie iego głupiey By przeřtał kupiey. *KlonFlis* D4v.

»handel wieść, wiodący« [szyk zmienny] (4 : 1): ktori mieřzka wsoczawye poddani Czefřarsky gdzie handel wyedzieř bratem *LibLeg* 11/95; *GroicPorz* m3; *Mącz* 336c; *KlonFlis* D4v.

Wyrażenia: »handel kramarski« (2): Quaerere rem honeste mercaturis faciundis, Nábywác máyętności vczćiwie handlem krámárskim. *Mącz* 335d, 42c.

»handel kupiecki« (1): Poczyna fie Trzecia częć Algorytmu o rozmaitym rachunku na myńczę [...] Zamykaiąc handel kupieckizki y biegłóć ich w fobie. *KłosAlg* F4.

»handel łotrowski« = *nieuczciwe dorabianie się* (1): Bo złotá á pyeniędzy fnádnicy ząwždy tego/ Rychley káždy nábędyze z hándlu łotrowłkiego. *RejWiz* 97.

»pieniężny a użyteczny handel« (1): Quaestuosa mercatura, Pieniężny á vžiteczny hándel. *Mącz* 336c.

Szeregi: »handel, (a, i) kupiectwo« [szyk 2 : 1] (3): *GliczKsiąż* M6; *WujNT* 738; O ZYDOWSKIM KVPIECTWIE, Y HANDLV ICH. *SarnStat* 265.

»handel abo obyczaj kupiecki« (1) : Bo bez tego być niemoże/ áby ci ktorzy czego hándlem ábo obyczáiem kupieckim [*negotiatione*] czego doftáli/ nie mieli łobie z tego pożytku czynić. *ModrzBaz* 74.

»(jarmark), targ, (i) handel« [szyk 3 : 2] (5): *LatHar* 114; ART.X. o targách y hándlach. *SarnStat* 644 [*idem*] 684; Nuż Iármárki/ tárgi/ hándle [!]/ y połpolite vgody ábo łpráwy/ á kiedy częfttze iáko w łwiątá? *PowodPr* 52; *CiekPotr* 88.

»handel i zysk« (1): Hándle y zyłki niełpráwiedliwe. *LatHar* 117.

W przen (23) : *RejJóz* L7; Drudzy zálię co owo pozno dopijáią/ Ktorzy ni czci ni Bogá ná bácžności máią: Co łie więc iáko łwinie ták ná wzaiem łupią/ A dyabeł s tego hándlu łilną wiedzyc kupią. *RejWiz* 172v; *RejZwierz* 87, 124; *RejAp* BB4v, 152v; *RejPos* 133v, 325, 351; Kiedy niełzczeńcie przypádnie ná kogo/ Tu iuż łwe hándle Cnotá ceni drogo. *RejZwierc* 211v, 14v, 225; *KlonFlis* Ev.

Zwroty: »na handlu utracáć« (1): Połtępuyze iuż á co dzień w tey cnoicy/ Zebył godnym był vzan w tey robocy. Ktora włzem łłuży/ gdyż tákowa praca/ Ná hándlu łwoim nigdy nie vtraca. *Phil* [S6].

»handel wieść« (3): Bo łnác iednak prawie wlytczy Tu miełkamy by kupczyczy. Káždy znas łwoy handel wiedzic Nakoneć ná dełczy iedzie. *RejKup* b3v, d4; *BibRadz Is* 47/15.

Wyrażenie: »poćciwy handel« (1): Kto ma łtáránie o łławie/ Ten poćciwy hándel wiedzic *RejZwierc* [233].

Szeregi: »handle, (a) kupiectwa« (2): Acżkolwiek y wtych domoch [= *kościółach*] ku chwale iego zbudowánych niemnieyby theż potrzebá wyprzátnienia á ochędożenia tákiego/ gdyż káždy iáwnie á iáłnie wiedzyc może/ iákie hándle á iákie kupiectwá łą w nim/ á iákie łzáfunki łpraw y połtánowienia Páńłkiego. *RejPos* 198v, 260v.

»myto a handel« (2): iż Pan thwoy vftáwicznicy ná cię wołác raczy/ ábył opuścił ty nędzne mytá á ty mizerne hándle łwiátá tego/ y wlytki nádzyeie iego/ á iżbył náłłádował tego Páná łwego *RejPos* 325v, 326.

»handel a nabywanie« (1): Iedni łie vdáli zá bogáctwy á zá kupiectwy łwemi/ to ieft/ zá márnym hándlem á nábywánicy łwiátá tego: zápomniawlyzy/ thák iákoł łlyłzał/ opieki łwiętey y opátržności iego. *RejPos* 240v.

Przen: *Spór, przetarg, targowanie się o wzajemne korzyści [o czym]* (1) : Więć też y ná Seymiech iużbychmy *liberius et fyncerius* o czym inlyzym tráktowác mogli/ gdyby o Poborzecch hándel przemierzly ná czás vftál/ zá záłóženicy tego łkárbu Rzeczypołp: á zá opátrzenicy łkárbu Iego K. Miło *VotSzl* E2v.

2. *Przedmiot handlu, towar; mercimonium, merx Cn (7)* : Ano to fzałony kupiecz czo fwoy handel wfytek Marnie ftraći na wieczny czas prze krotki pożytek *RejJóz F4*; Ieft v nich [*w Islandii*] gorá iedná fiarczana/ tho thez vbogich hándel. *BielKron 294v*.

Zwrot: »kupczyk handlem« (1): Chociaz to [*Abdemonaple kupiec wielki Izmaelski*] bogi kupczyk ábo prorokámi/ Ale nász [*Konstantyn mytnik*] zyemskiem hándlem kupczyk y wiofkámi *PaprPan F4v*.

W przen (1) : A Ták vważywfzy iuz fobie mieysce poczciwe/ zá rádą roftropnych ludzi/ gdziebyś fie iuz flufznie obroćić miał/ ftarayze fie ábyś teź tám s tym hándlem fie vkazał ktorým tám ludzie hándluia. *RejZwierc 17v*.

a. Dobra materialne (3) :

Szeregi: »handel i bogactwo« (1): podnośmyfz co nawyzfzey wzgorę fercá násze [...] á opuściwfzy ty nędzne á docześne hándle y bogáctwá fwoie/ wedle fwiátá tego nábyte/ daymi fie ná fwięte miłofierdzye y na opiekę iego. *RejPos 351*.

»handel a kupia« (1): Rzućmy fie do tych kościołow náfzych/ á do tych záplugáwionych ferc náfzych/ á wymiecm y z nich ty rozliczne hándle á márne kupie fwiátá tego/ ktoremichmy ie thák bárzo záproznili *RejPos 198*.

»handle abo towary« (1): Wiele rzeczy ieft/ ktore ludzi do pokoiu/ zgody/ y ku łącznemu vbłáganiu przywodzą. [...] fpolne vzywánie praw/ hándlow/ ábo towárow [*commerciorum*] y Rzeczypořpolitey *ModrzBaz 67*.

3. *Dokonywanie tranzakcji, działalność, sprawowanie, zajęcie, zawód; przedsiębiorstwo, interes, sprawa; faenebris pragma Mącz; merx Modrz; praxis Calep (12)* : Wym ia czlowieka fprawnego Czo fkufyl handlu kaźdego. *RejKup b6*; Pragma, Latine actio vel negotium Spráwá/ fprawowánie/ handel/ á czinienie czego. *Mącz 319d, 192a*; Ktorzi niemieli czem pláćić/ te álbo w niewolá dawano onym v ktorých co wzięli: álbo onym bywáli záprzedáni/ ktorzi z tákich hándlow vmieia czynić pożytek. *ModrzBaz 78*; Praxis, actio – Sprawa, handel. *Calep 846a*; *KlonWor 9, 11, 15*.

handel czym (1): miáfto nád nią fkładne rzáadne/ bogáte/ zgodne: w nim niech ma kámienice y o fwych rzeczách hándel. *GostGospPon 170*.

Zwrot: »wikłáć się handlami« (1): Zaden fluzáć żołnierfká Bogu nie báwi fie fpráwámi (*marg*) nie wikle fie hándlami. (–) świeckimi *WujNT 2.Tim 2/4*.

Wyrażenie: »lichwiarski, zastawny handel« (1): Foenebris et hoc foenebre, Lichwiárski Záftáwny hándel. *Mącz 133b*.

a. O działalności szkodliwej, przestępczej (2) :

handel czego (1): Nie ma vřzu lákoma táiftrá Iudařzowá O ktorey mowić będziem. Do ktorey należy Naprzod táiemny hándel niezbędney kradzieży. *KlonWor **2v*.

Szereg: »handle i przemysły« (1): MERCVRI wfzytkich hándlow y przemysłów Boże: Ktoź twoię mądrosć poiać y wyflówić może? *KlonWor 1*.

Synonimy: 1. *kupczenie, kupia, kupiectwo*; 2. *kupia, towar*.

Cf HANDLOWANIE